

Толас

ШТОТЫДНЁВАЯ ГАЗЕТА ДЛЯ СУАЙЧЫННІКАЎ
ЗА МЕЖАМІ БАЦЬКАЎШЧЫНЫ

№ 4 23 студзеня 1992 г. Выдаецца з 1955 г.

(2250)

Цана 8 кап.

Радзімы

Яшчэ ўчора мы з горыччу гаварылі, што нашу Беларусь мала хто ведае ў свеце, што беларусаў атаясамліваюць з рускімі. Дзіва што, калі ў Мінск замежныя госці ехалі праз Маскву, калі была БССР гаварыла з усіх міжнародных трыбун, не выключаючы ААН, голасам Масквы!

За які месяц раптам усё перавярнулася. Рэспубліка Беларусь моцна становіцца на ногі як суверэнная дзяржава, адна з заснавальніц Садружнасці Суверэнных Дзяржаў. Замежныя пасланцы цяпер ведаюць простую дарогу ў Мінск, мінуючы высокія маскоўскія кабінеты. Ужо 60 краін свету прызналі незалежную Беларусь і спяшаюцца наладзіць з намі палітычныя, эканамічныя, культурныя кантакты. Нас адрозніваюць ад Расіі, нас знаходзяць на карце свету, пра нас піша сусветная прэса.

Каралеўства Швецыя стала першай краінай, якая ўстанавіла дыпламатычныя адносіны з Рэспублікай Беларусь. НА ЗДЫМКУ: 14 студзеня 1992 года ў Мінску адбылося падпісанне Пагаднення аб устанавленні дыпламатычных адносін міністрам замежных спраў Швецыі Маргарэт аф УГЛАС [злева] і міністрам замежных спраў Беларусі Пятром КРАУЧАНКАМ.

ПАТРАБУЮЦЬ РЭФЕРЭНДУМА

ЦІ БУДУЦЬ НОВЫЯ ВЫБАРЫ

Кіраўніцтва Беларускай сялянскай партыі, Беларускага народнага фронту, Беларускай хрысціянска-дэмакратычнай Злучнасці, Мінскага гарадскога стачачнага камітэта, Нацыянальна-дэмакратычнай партыі, Аб'яднанай дэмакратычнай партыі і Свабодных прафсаюзаў рэспублікі прынялі сумесную заяву. У ёй сцвярджаецца, што «толькі новы Вярхоўны Савет (ці Сойм) і ўрад народнага даверу змогуць ажыццявіць эфектыўную эканамічную рэформу і адстаяць незалежнасць Беларусі дзеля дабрабыту яе народа».

На думку вышэйпералічаных партый, цяперашні Вярхоўны Савет Беларусі не мае ўласнай палітычнай канцэпцыі, рэальнай праграмы пераходу да рыначнай эканомікі, сваю няздольнасць засведчыў і Савет Міністраў, што праявілася ў лібералізацыі цен, якая з'явілася да іх вышэння дзяржаўнымі структурамі, аднак не суправаджаецца прыватызацыяй і дэманалізацыяй. Сцвярджаецца, што прычына гэтага — «прыналежнасць большай часткі дэпутатаў і членаў урада, выбраных у недэмакратычных умовах, да былой наменклатуры, іх некампетэнтнасць». У якасці спосабу змены ўлады прапануваецца рэферэндум аб роспуску цяперашняга Вярхоўнага Савета і пазачарговыя выбары на шматпартыйнай аснове згодна новаму дэмакратычнаму закону.

Ствараецца ініцыятыўная група для збору подпісаў аб правядзенні рэферэндума. Усяго трэба сабраць 350 тысяч подпісаў.

ВАЧАМІ ВУЧОНЫХ

НЕДАСКАНАЛАЯ КАНСТЫТУЦЫЯ

Лабараторыя іерархічных шматузроўневых сістэм — першая ў Беларусі прыватная навуковая фірма, якая займаецца фундаментальнымі даследаваннямі, — правяла экспрэс-аналіз праекта Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь.

Асноўны вынік аналізу: бягучы стан праекта не адпавядае яго мэтам і сучаснаму ўзроўню навукі аб складаных сістэмах.

Яе спецыялісты, вывучыўшы праект новай Канстытуцыі, лічаць неабходным наступнае.

Канстытуцыя павінна мець тры раздзелы, якія б утрымлівалі дакладныя вызначэнні: міжнароднага статусу дзяржавы і яе ўзаемадзеяння з іншымі дзяржавамі; структуру дзяржавы з улікам ўзаемадзеяння яе асноўных сістэм; улады, якая б звязвала ўласную структурную дынаміку з яе становішчам у свеце і з дынамікай міжнароднага супольніцтва (спосабы фарміравання і дзейнасці

абласнога Савета народных дэпутатаў І. Машко, дэлегацыю Літоўскай Рэспублікі — міністр краю А. Буткявічус.

Па выніках сустрэчы быў падпісаны пратакол аб напрамкуў далейшай работы.

Такая ж урадавая камісія з Латвіі на чале з дзяржаўным міністрам Я. Дзіневічам абмеркавала ў Віцебску з мясцовымі ўладамі пытанні, звязаныя з дэлімітацыяй мяжы, гэта значыць вызначэннем дакладнай яе лініі.

Акрамя тапаграфічных работ, трэба яшчэ ўкласці немалыя сродкі ў будаўніцтва кантрольна-прапускіх пунктаў, галоўным з якіх размесціцца паміж беларускім Браславам і латвійскім Даўгаўпілсам.

У ЛЮСТЭРКУ СТАТЫСТЫКІ

СТАРЭМ

Па даных Інстытута сацыялогіі АН Беларусі, смяротнасць у рэспубліцы ўзрасла з 1979 года на 0,8 працэнта. Сярэдні ўзрост насельніцтва павялічыўся з 34,1 у 1979 годзе да 35,0 гадоў у 1990 годзе. На 1 студзеня 1990 года ў гарадской мясцовасці пражывала ўсяго 6 762,4 тысячы чалавек, з іх 907,7 тысячы — асобы ў пенсійным узросце. Сельскае насельніцтва на гэты час складала 3 448,9 тысячы, з іх у пенсійным узросце — 1 094,5 тысячы. Доля пенсіянераў прыкметна павялічылася.

Працэс дэмаграфічнага старэння насельніцтва рэспублікі ўзмацняецца.

МІЛАСЭРНАСЦЬ

Па-сапраўднаму бяспечны груз прыбыў у Мінск з Францыі — некалькі тон медыкаментаў, шпрыцы, іголки, хірургічныя пальчаткі... Прызначаны ён для дзіцячых клінік сталіцы. А сабрала такую «пасылку» пры садзейнічанняй Беларускага таварыства дружбы і культурнай сувязі з зарубежнымі краінамі арганізацыя «Фармацэўты без межаў», якая фінансуецца ЕЭС.

Такая дапамога — не аднаразовая. Прапрацоўваецца пытанне аб сумеснай французска-беларускай фармацэўтычнай вытворчасці.

НА ЗДЫМКУ: каштоўны груз даставілі фармацэўты Даніель ПІЕБРЭТОН, Паскаль АЛЕ, вадзіцель Рамон АЛОНЗА. Справа — рэферэнт Беларускага таварыства дружбы і культуры з Францыяй.

на
дні
ні.
па
на
са
Ш
р
л
н
з
х
д
п
г

АКТУАЛЬНАЕ У ПРЭСЕ

ТРЭЦІ ЛІШНІ

Вядома ж, гэтым «трэцім лішнім» была заўсёды Беларусь, беларускі народ, без удзелу якога, за плячамі якога і за кошт якога нашы вяльможныя суседзі вырашалі і задавальнялі свае інтарэсы.

Двухбаковыя дагаворы і пагадненні, што заключаліся суседнімі з Беларуссю дзяржавамі (Брэсцкі дагавор 1918 года, дагаворы паміж Расіяй і Літвой ад 12 чэрвеня 1920 года, СССР і Літвой ад 10 кастрычніка 1939 года і інш.), не ўлічвалі інтарэсаў Беларусі і вяліся з парушэннем этыкі і норм міжнароднага права, без удзелу беларускіх дэлегацый.

Але ні беларускі ўрад, які не мае выразнай незалежнай нацыянальнай праграмы, ні розныя партыі, што так і цюкуюць, каб укусіць адна другую і паказаць перад грамадствам самай радыкальнай сілай, ні, нарэшце, сама грамадства, атручанае дурманам інтэрнацыяналізму, уяўнай дружбы народаў, не хочуць (ці не здольны?) бачыць праўдзіннай гісторыі адносін паміж Беларуссю і Літвой. Заплюшчваюць вочы на

тое, што здарылася з Віленшчынай у 1939 годзе на прыхамаці Сталіна.

Для апраўдання рашэнняў аб перадачы Літве заходне-беларускіх зямель, што былі прыняты ў 1939 годзе ў Маскве і Берліне, вось ужо паўстагоддзя праводзіцца на дзяржаўным узроўні мэтанакіраваная палітыка дэзінфармацыі і хлусні, якая дала пэўныя вынікі, прывяла да ўсталявання ў прэсе і сярод насельніцтва сфальсіфікаваных (пралітоўскіх) уяўленняў аб гісторыі руска- і беларуска-літоўскіх адносін, у прыватнасці аб «уз'яднанні» Вільні і Віленскага краю з Літоўскай рэспублікай.

Аб гэтай балючай праблеме пішуць у лісце ў «Звязду» («Гісторыя не церпіць перакосаў») акадэмік Р. Гарэцкі, гісторык М. Ермаловіч, пісьменнікі Я. Лецька, М. Лужанін, Б. Сачанка, навуковец В. Сіўчык, этнографы А. Ліс і С. Пярохін.

Ва ўмовах таталітарнай, аднапартыйнай сістэмы ўсе ідэалагічныя і інфармацыйныя службы былі аднабакова арыентаваны на апраў-

данне тэрытарыяльных уступак Літве (за кошт Беларусі), з горыччу сцвярджаюць вядомыя прадстаўнікі беларускай інтэлігенцыі. Аднак і ў наш час, калі выявіўся непазбежны крах бальшавіцкай ідэалогіі і практыкі, прадстаўнікі новага дэмакратычнага руху і антыкамуністы, што аказалі падтрымку Літве ў барацьбе з цэнтрам, па інерцыі салідарызуюцца з літоўскімі ўладамі і ў пытанні беларуска-літоўскіх дачыненняў і гістарычнага лёсу Віленскага краю. Не толькі саюзныя, але і беларускія пракамуністычныя ўлады і прадстаўнікі дэмакратыі, кожны на сваіх меркаваннях, прадаўжаюць ісці ў кильватары старых агульнасаюзных канцэпцый і палітычных стэрэатыпаў, цураючыся поўнай гістарычнай праўды і аб'ектыўнай ацэнкі ўпамінутых дагавораў 1939 года. Афіцыйныя ўлады і сродкі масавай інфармацыі прадаўжаюць прапагандаваць спрошчаныя палітычныя схемы, зручныя толькі двум дагаворным бакам (Літве і былому СССР). Благіруюцца і аб'ектыўная інфармацыя і

грунтоўны навукова-паліталігічны аналіз пытання.

Пры такіх варунках перамовы паміж прадстаўнікамі Беларусі і Літвы, відавочна, будуць працякаць у неспрыяльных для нас умовах. Можна меркаваць, што чарговы раз у ахвяру палітычнай кан'юнктуры будуць аддадзены нацыянальны інтарэсы беларускага народа, этнічная тэрыторыя якога (тая ж бацькаўшчына) скарачаецца, як шагрэневая скура.

Бачачы рэальную пагрозу летувізацыі беларусаў Віленшчыны, аўтары памянёнага ліста вымагаюць ад урада нашай рэспублікі правядзення такой палітычнай стратэгіі і тактыкі ў нацыянальным пытанні, якія дазволілі б вярнуць віленскім братам гістарычную памяць, каб Беларусь не ўяўлялася ім «забраным краем». А між тым і сёння замоўчваюцца нязручныя факты, апраўдваюцца сумніцельныя канцэпцыі, прыдумваюцца суцэльныя байкі наконт той, што, бачыце, «самае дружэлюбнае» Літва шчыра турбуецца аб шматлікай беларускай дыяспары, цудам уцалелай пасля шматгадовага этнацыда.

Палітычная гульня ў «трэцяга лішняга» была прапанавана літоўскімі дыпламатамі і ў наш час у адносінах да беларуска-літоўскага размежавання і, як сведчыць наша прэса, пазітыўна была ўспрынята беларускім урадам і прадстаўнікамі дэмакратычнага руху. На гэты раз літоўскае кіраўніцтва, дыктуючы свае правілы гульні, імкнецца паглыбіць раскол сярод суседніх славянскіх краін і не дапусціць «трэцяга лішняга» — Расію — да ўдзелу ва ўрэгуляванні міжэтнічных узаемаадносін, хаця пытанне якраз і датычыць ацэнкі і перагляду двухбаковых імперскіх дагавораў паміж Літвой і Расіяй.

Аўтары ліста лічаць, што нашым палітыкам і дзяржаўным дзеячам, якія надта заклапочаны, што пра іх падумаюць і скажуць суседзі, трэба цвёрда стаць на абароне перш за ўсё сваіх нацыянальных інтарэсаў.

Некаторыя палітыкі лічаць гэта адзіным і найлепшым спосабам палітычнай дзейнасці, каб захаваць да сябе лавагу і ўмацаваць дружбу суседніх народаў. Аднак раўнапраўныя добрасуседскія адносіны — гэта не абстрактныя пажаданні, а рэальныя

(Заканчэнне на 5-й стар.)

НАЛЕЖАЦЬ НАШАЙ ГІСТОРЫІ

«ЖЫВІЦЕ БЕЗ МЯНЕ»

Кампрамісную пазіцыю адносна Лёсікавых змяненняў беларускага правапісу займаў нават такі буйны спецыяліст — галіне мовы, як Сцяпан Некрашэвіч. Пагадзіўшыся літаральна з усімі новаўвядзенымі Язэпа Юр'евіча, ён настаяў толькі на двух змяненнях у правапісе: прыназоўнік «бяз» і адмоўная часціца «ня» набылі сучасны выгляд — «без» і «не».

Аднак сваімі вынікамі і ходам правядзення Акадэмічнай канферэнцыі задаволіла далёка не ўсіх. У прыватнасці, вялікае незадавальненне выклікала яна ў кіруючых колах рэспублікі. Па-першае, без узгаднення з імі зрабіў даклад аб стане асветы ў Савецкай Беларусі народны камісар Антон Беліцкі, а паколькі на канферэнцыі прысутнічалі прадстаўнікі замежных краін — Германіі, Польшчы, Літвы, Латвіі, гэта нікуды няварта... Па-другое, залу ўпрыгожылі выклікамі беларускай сімвалікай... Ды і 3000 рублёў, патрачаных на прыём гасцей і дэлегатаў канферэнцыі, мулялі некаторым вочы.

Але не гэта галоўнае. З пазіцыі сённяшняга дня відавочна іншае: вынікі і ход Акадэмічнай канферэнцыі беларусаў не спадабаліся Маскве. Партыйныя лідэры Беларусі другой палавіны дваццятых гадоў — і найперш прысланыя з «цэнтра» першыя сакратары ЦК КПБ(б) спачатку Ян Гамарнік, а потым Канстанцін Гей — пасылалі ў Маскву трывожныя сігналы аб «адрэджанні беларускага нацыяналізму», спробах беларусізацыі нацыянальнай культуры, навукі, асветы... Так спакваля і назапашваліся факты, прыклады і аргументы для наклеивання ярлыкоў «нацдэмаў» і «ворагаў народа», якое пачнецца літаральна праз некалькі гадоў.

...У ліпені 1930 года акадэмік Лёсік паехаў на курорт у Мацэсту, каб хоць крыху паправіць сваё слабое здароўе: сылка ў 1911-м у Сібір не-не ды і нагадвала аб сабе. Аднак

[Заканчэнне. Пачатак у №1—3].

прайсці курс лячэння поўнаасцю яму не ўдалося. Адночы адзяморкам у ягоны кумар пастукаліся незнамыя людзі. Прад'явіўшы пасведчаны супрацоўнікаў ДПУ, яны пранавалі Язэпа Лёсіка сабраць рэчы і пайсці з імі...

Прыбыўшы ў сталіцу Беларусі, Лёсіка здалі турэмным уладам ДПУ. А ў доме акадэміка на Шпітальнай вуліцы пачаліся рупныя вобыскі.

Успамінае Алеся Язэпаўна Лёсік, дачка Язэпа Юр'евіча: — За сведку дэпушнікі ўзялі дзядзьку Антона — ён жыў з намі ў адным доме. Гэта быў страшны малюнак. Ператрэслі літаральна ўсё. Асабліва пільна ўглядаліся агенты ДПУ ў татавы рукапісы, газеты, часопісы — і найперш дарэвалюцыйных часоў выдання. Большасць з усяго гэтага потым бясследна знікла.

Спачатку сям'ю перасялілі з чатырох пакояў у адзін, а потым наогул прапанавалі перабрацца ў іншае якое-небудзь месца. Мама знайшла кватэру на Даўгабродскай — каля Залатой горкі. Новыя гаспадары, а неўзабаве і суседзі ўжо ставіліся на нас насцарожана: маўляў, «ворагі народа»...

Ванду Лявіцкую нікуды не бралі на работу. А сям'я ж з пяці чалавек — яна, яе маці — жонка Ядвігіна Ш. і трое малалетніх дзяцей — трэба было жыць... Уладкоўвалася часова, у тым ліку і на адну з выставак у Мінску, дзе мыла посуд, прыбірала памяшканне. Так працягвалася два гады.

Неўзабаве пачалі праводзіць пашпартызацыю насельніцтва гарадоў. Кожнаму даросламу выпісвалі пашпарт — асноўны дакумент чалавека. Мама яго не далі і казалі, што сям'я Лёсіка наогул павінна пакінуць Мінск...

Судовы працэс над Лёсікам і іншымі дзеячамі намячаўся на люты 1931 года. Аднак так і не сабраўшы дастатковую колькасць матэрыялу для вынясення прысуду, іх выразылі саслаць у парадку адміністрацыйнага пакарання ў Павольск. Язэп Юр'евіч атрымаў пяць гадоў ссылак ў Саратаўскую губерню.

Сабраўшы няхітры рыштунак, Ванда Лявіцкая з маці і дзецьмі накіравалася ў дарогу. Наўрад ці адчувала яна, што пакідае родны кут і дарогу сэрцу Беларусі назаўсёды...

Першапачатковы прытулак Лёсікі знайшлі ў павольскім горадзе Камышыні. Работы бацьку там, аднак, не далі, і сям'я перабралася ў суседні Нікалаеўск, дзе беларускаму акадэміку прапанавалі выкладаць рускую мову і літаратуру ў мясцовым педагагічным тэхнікуме.

Тэрмін ссылак заканчваўся ў 1936-м. Трэба было думаць пра будучае жыццё, і Язэп ад саратаўскіх турэмных улад двойчы атрымлівае дазвол з'ездзіць у Мінск, каб паехацьнічаць аб вяртанні на радзіму. Першы раз, аднак, яго ніхто не захацеў нават паслухаць... У другі прыезд Лёсік меў ужо на руках паперу за подпісам М. Калініна, у якой гаварылася, што ён і ягоная сям'я могуць пераезджаць у любое месца. Але, дасканала вывучыўшы дакумент, у беларускай сталіцы Язэпа Юр'евічу казалі: ні ў Мінску, ні ў іншых гарадах Беларусі — нідзе яму месца няма.

Ён спрабуе ўладкавацца на працу дзе-небудзь паблізу ад роднага краю — у Бранску, Навазыбкаве. Нічога не атрымліваецца і з гэтай задумай. І толькі на невяліччай станцыі Злынка — непдалёк ад Навазыбкава — Лёсіка пагадаліся прыняць выкладчыкам рускай мовы ў мясцовую школу. Тут закончылі вучобу і дзеці. Сын Юра, скончыўшы дзесяцігодку на «выдатна», спачатку падаўся ў аўтадарожны інстытут у Саратаве, але потым перавёўся ў

адну з ВНУ Масквы, дочкі ж Люся і Алеся пажадалі стаць педагогамі.

Праца ў школе Язэпа Юр'евіча не задавальняла. Неўзабаве сям'я зноўку сабралася ў дарогу: у горад Аткарск Саратаўскай вобласці, дзе былому акадэміку прапанавалі месца выкладчыка ў педагагічным тэхнікуме. Там і «знайшлі» яго супрацоўнікі НКУС чарговы раз...

Алеся Язэпаўна Лёсік працягвае:

— Быў дажджлівы вечар, сумны і нудны... «Можна прыйсці злодзей, ці не праўда?» — пакартавала я.

«І хто-небудзь яшчэ...» — дадаў бацька.

Ён ведаў, што зноў пачаліся арышты, у прыватнасці, забралі ўжо былі і дырэктара педтэхнікума.

Энкавэдэзнікі з'явіліся нечакана і адразу ж узяліся за справу. Вобыск быў павальны, перабралі літаральна кожную рэч, кожную рэч, кожную таву паперчыну. Зноў забралі шмат чаго, у тым ліку і рукапіс падручніка для вучылішчаў «Русский язык. Синтаксис», над якім тата працаваў апошнім часам. Прыхапілі нават бабулін малітоўнік на польскай мове, хоць мама настойліва даказвала, што гэта ніякая не палітычная кніжка...

Два з палавінай гады прасядзеў на гэты раз тата ў турме. У 1940 годзе праз добрых людзей ён перадаў нам паштоўку. «Жывіце без мяне... Ваш тата», — было напісана ў ёй. Як потым паведамілі нам улады, ён памёр ад туберкулёзу ў саратаўскай турме № 2.

9 ліпеня 1959 года сям'я Язэпа Юр'евіча атрымала ягоную двухмесячную зарплату — 1920 рублёў. «З выпадку рэабілітацыі вашага мужа», — сведчыць запіс у самім перавадзе, што прыйшоў праз пошту нявядома адкуль.

Ванда Антонаўна Лявіцкая паставіла перад сабой цяжкую мэту: дабіцца афіцыйнай рэабілітацыі мужа. Яна паехала ў Мінск, каб ва ўсім, нарэшце, разабрацца. І найперш паспыхалася ў Пракуратуру БССР. Ёй казалі, што адкажуць пісьмова.

У тым жа 1959-м Ванда Антонаўна і сапраўды атрымала ліст:

«Ваша жалоба на непраўльнае осуждение в 1931 году Ва-

шого мужа Лёсіка Іосифа Юр'евича Прокуратурой БССР рассмотрена. Указанная жалоба оставлена без удовлетворения, так как проверкой в порядке прокурорского надзора дела по обвинению Вашего мужа установлено, что осужден он был правильно и оснований для реабилитации нет.

Заместитель прокурора БССР государственного советника юстиции В. ГОНЧАРОВ

26 августа 1959 г.»

Рэабілітацыі мужа Ванда Антонаўна не дакаваецца: яна памрэ роўна праз дзесяць гадоў — у 1969-м. Міне яшчэ амаль што два дзесяцігоддзі, і Язэп Юр'евіч Лёсік будзе ў рэшце рэшт рэабілітаваны. Гэта здарыцца 10 чэрвеня 1988 года. А ў маі 1990-га пастановай Савета Міністраў БССР Я. Лёсік адноўлены ў званні акадэміка Акадэміі навук Беларускай ССР.

«Жывіце без мяне...» З крывай і болей у сэрцы і на душы пісаў Язэп Лёсік гэтыя апошнія ў жыцці словы. Усяго толькі тры словы, а які вялікі сэнс тойца ў іх! Ён звяртаецца не толькі да сям'і, а і да ўсіх нас, беларусаў. Заклікае да галоўнага — жыць! На вялікі жаль — без яго самога...

У сярэдзіне трыццятых, калі Язэп Юр'евіч пакутаваў ужо ў ссылах і турме, наша рэспубліка займала вядучае месца ў краіне ў галіне асветы, навукі і культуры. У больш чым сямі тысячках школ вучылася і мільён 256 тысяч дзяцей, у вышэйшых навуковых установах і на рабочых факультэтах — 22 тысячы студэнтаў. У нас выходзіла 175 рэспубліканскіх, абласных і раённых газет — пераважна большасць на роднай беларускай мове. Беларусь мела 1600 навуковых работнікаў, з іх 150 — прафесараў. На дзесяць тысяч чалавек насельніцтва 30 вучылася ў ВНУ. Для параўнання: у перадавых на той час заходніх краінах гэтая лічба не перавышала 17.

Тое, што ўсяму гэтаму самым непасрэдным чынам у вялікай ступені спрыялі Лёсікавы падручнікі і вучэбныя дапаможнікі, ніхто, на вялікі жаль, не задумаўся, не тое што «аб імкнуўся ўзяць пад увагу»...

А ён, сапраўды вялікі Асветнік, пакутаваў тым часам за Дабро.

Анатоль МЯСНІКОЎ.

ПАСЛАННЕ СІНОДА БЕЛАРУСКАГА ЭКЗАРХАТА

НАПЯРЭДАДНІ 1000-ГОДДЗЯ ПРАВАСЛАўНАЙ ЦАРКВЫ НА БЕЛАРУСІ

«І мы бачым і сведчым, што Айцец паслаў Сына Збавіцелем свету» (Ін. 4, 14).

Любасныя ў Госпадзе пастыры, манахі і ўсе багабазныя чады Беларускай Праваслаўнай Царквы!

Ад усёй душы і ад усяго сэрца віншваем вас з вялікім і збаўленчым святам Нараджэння Хрыстовага і Навагоддзем! Бацькаўшчына і народ наш перажываюць адказны і цяжкі час, і таму цяпер асабліва важна ўсяядоміць яўлены чалавечаму роду чуд міласці Бога Айца.

Гасподзь наш Ісус Хрыстос у гутарцы з тайным вучнем Сваім Нікадзімам адкрывае яму сэнс Сваёго прышчэсця на зямлі, кажучы: «бо так палюбіў Бог свет, што аддаў Сына Сваёго адзінароднага, каб кожны, хто верыць у Яго, не загінуў, а меў жыццё вечнае». І кажа далей: «...не паслаў Бог Сына Сваёго ў свет, каб судзіць свет, а каб свет збаўлены быў праз Яго» (Ін. 3, 16-17).

З гэтых слоў мы бачым, што ў збавенні чалавека і свету дзеля Вечнага Жыцця Сынам Божым заключаецца найвялікшым сэнс Яго ўчалавечэння, Яго Нараджэння.

Будзем маліць Бога, каб гэтая праўда пра Вечнае Жыццё, угатаванае нам у Хрысце, з адмыслова сілай адгукнулася ў нашых сэрцах, у сэрцах жыхароў Беларускай краіны, якая тысячу гадоў таму назад прыняла апостальскую мілату праз пастаўленне праваслаўнага епіскапа ў старажытным горадзе Полацку. Менавіта 1000 гадоў назад у 992 годзе пераможны голас Евангельскай пропаведзі пра збавенне ў Хрысце ва ўсёй паўнаце сваёй дасягнуў нашай Бацькаўшчыны. І таму, дарагія суграмадзяне, 1992 год нам з вамі — год юбілейны, святочны, дабраслаўны.

Дальнабачнае было заснаванне епіскапскай кафедры ў Полацку неўзабаве

пасля Хрышчэння Русі, калі святы роўнаапостальны Вялікі князь Уладзімір, маючы клопат пра належнае кананічнае царкоўнае ўладкаванне на тэрыторыі ўдзельных княстваў, пачаў, паводле сведчання Жыцця свяціцеля Ляонція, епіскапа Растоўскага, «ставіти на иных градах епископы: в Новгороде, в Полтеске, в Волынскую землю». Адначасова з гэтым Вялікі князь паслаў сваіх сыноў у іхнія ўдзелы, наказавшы ім ва ўсім «с епископы советовати».

Заснаванне Полацкай епархіі дало пачатак не толькі царкоўнаму ўладкаванню на Беларускай зямлі, але з'явілася і найважнейшай пачатковай падзеяй у грамадзянскай гісторыі Беларусі. З утварэннем епіскапскай кафедры Полацк стаўся духоўным цэнтрам, з якога пашыралася святая хрысціянская вера — аснова маральнага адраджэння беларускага народа; пачынаючы з яго, — Полацк, — пайшла свая школа храмабудаўніцтва, асветы, настаўніцтва і рамёстваў.

Ужо ў 90-х гадах X стагоддзя пачало зароджвацца ў Полацкай зямлі паслушніцкае жыццё, якое праз кароткі час дасягнула нечуванага росквіту. Сярод першых яго сейбітаў па годнасці стаіць імя прападобнай Еўфрасініі, ігуменні Полацкай, якая «яко луча солнечная просветила землю Полотскую». У далейшым два стагоддзі праславіліся святасцю свайго жыцця свяціцелі Міна, Дзіянсіі і Сімяон, епіскапы Полацкія.

Як у ранні перыяд пашырэнне хрысціянскай веры ў Полацкай зямлі вызначалася міралюбнасцю і непрымусовасцю, так і ў сучасным сваім служэнні Беларускай Праваслаўнай Царква следуе гэтай традыцыі, якая ляжыць у яе ратавальным заснаванні. Тысячу гадоў Царква, якая часамі сама перажывала ліхалецці і зведала на сабе несправядлівасць, жорсткасць, здраду, людскую па-

гарду, дзеля выканання свайго прарокага паклікання далей клопоціцца пра маральнае выхаванне людзей, пра зацверджанне ў іх Евангельскіх пачаткаў і ўсведамленне свайой Боскай годнасці як вянца Стварэння. Мае клопат Царква і пра ўмацаванне сямейных апораў, пра настаўленне ўсіх нас у дзехах мілажало, міласэрнасці і дабрачыннасці, заклікаючы «жыць ціхмяна, рабіць сваю справу і працаваць сваімі рукамі» (1 Фес. 4, 11).

Заснаванне Полацкай епархіі адначасова з дзяржаўным будаўніцтвам сцвярджала ў гэтым княстве яго самастойнасць і паступова ўводзіла яго пад імям Белаі Русі ў сям'ю еўрапейскіх народаў.

Пашыраючы хрысціянства ў старажытнабеларускіх землях, Праваслаўная Царква кіравалася ўсходняй традыцыяй, якая ўзыходзіць да святых роўнаапостальных Мяфодзія і Кірыла, настаўнікаў славянскіх. Гэтая традыцыя мае ў аснове захаванне і развіццё нацыянальнай культуры і мовы, што дае магчымасць усім народам успрымаць і выказаць слова Бога на іх роднай мове і што па-майстэрску пацвердзіў сваім перакладчыцкім і выдавецкім подзвігам славыты сын горада Полацка Георгій-Францішак Скарына. Так Кірыла-Мяфодзіеўская мова стала найважнейшым сродкам евангельскай асветы і самабытнага развіцця продкаў усіх славянскіх народаў. І сёння яна ляжыць у аснове літургічнай мовы нашай Царквы, сведчачы пра спаконавечную гістарычную і духоўную супольнасць беларускага, рускага і ўкраінскага народаў.

Узясем жа хвалу і падзяку Таму, Хто нарадзіўся, уваскрэс і Сабою ўсё ўваскрэсіў, Госпаду Ісусу Хрысту за яго прабыванне з намі і годнасца ўчынім святкаванне 1000-годдзя Святога Праваслаўя на Беларускай зямлі!

Любасныя браты і сёстры! Насталы год будзе нялёгкім выпрабаваннем. Але згадаем мужнасць нашых святых суайчыннікаў, у зямлі Беларускай распрамяняных, і пастараемся прыпадобніцца ім у веры і праведнасці жыцця, памятаючы пра галоўнае — што мэта жыцця чалавечага палягае ў здабыцці Духа Святога, у дасягненні Вечнага Жыцця — Царства Нябеснага. Для кожнага чалавека, як і ўсяго народа, гэта азначае заўсёднае падтрыманне ў сабе любові да блізкага, да другіх людзей і народаў. Дык жа выканаем волю Хрыстоваю і Яго закон, які прадпісвае нам любіць блізкага і класці душу за сяброў сваіх (Ін. 15, 13)!

Мы спадзяемся, што ў нашых урачыстасцях, якія адбудуцца 25—27 верасня наступнага года, возьмуць удзел праваслаўныя хрысціяне з іншых дзяржаў і замежных краін, каб адзіным сэрцам і адзінымі вуснамі сведчыць на старажытнай зямлі Белаі Русі паўнату ісціны, святасці і мілаты, якімі жыве Святая Праваслаўная Царква. Амінь.

- + ФІЛАРЭТ,
Мітрапаліт Мінскі і Гродзенскі,
Патрыяршы Экзарх усяе Беларусі
 - + МАКСІМ,
Архіепіскап Мар'ілёўскі і Мсціслаўскі
 - + КАНСТАНЦІН,
Епіскап Брэсцкі і Кобрынскі
 - + ДЗІМІТРЫЙ,
Епіскап Полацкі і Віцебскі
 - + СТЭФАН,
Епіскап Пінскі і Лунінецкі
 - + АРЫСТАРХ,
Епіскап Гомельскі і Мозырскі.
- 20 снежня 1991 года, г. Менск.

ВІНШАВАННІ

ЗЕМЛЯКОУ

Добры дзень, сябры!
Хутка будзе Новы, 1992 год.
Мне вельмі хочацца павіншаваць вас усіх з лепшай будучыняй. З новай сілай, з новым духам, з добрай будучыняй усіх вас, а таксама вашы сем'і і знаёмых.

Мая дарагая Беларусь!
Хаця я пахадзіла мала па тваёй зямлі, нарадзілася ў Барысаве, — кланяюся маёй роднай зямлі. Жадаю лепшых дзён, поспехаў!
Заўсёды з павагай

Леанарда МАЛЕЕВА.

Італія.

Паважаная рэдакцыя «Голасу Радзімы»!

Сардэчна вас віншваем з Новым, 1992 годам і жадаем вам вялікіх поспехаў на будучыню ў вашай вялікай рабоце.

А. КУЛІНІЧ.

Францыя.

Паважаны рэдактар газеты «Голасу Радзімы»!

Ад усёй душы мы віншваем вас з Новым, 1992 годам! Жадаем моцнага здароўя, шчасця, радасці і добрых поспехаў «Голасу Радзімы» за рубяжом! Жадаем роднай радзіме Беларусі ўсяго добрага. Шчасця і радасці! Мы вып'ем віна за ваша здароўе! І за нашу Радзіму!

З павагай да вас

Надзея

ОСТЭРБАН-ГАЛІЕНКА.

Галандыя.

З УВАГАЙ ДА ЧАЛАВЕКА

Плата тут чыста сімвалічная. Усяго за адзін рубель у прафілакторыі «Купалінка» гродзенскага вытворчага аб'яднання «Азот» супрацоўнікам прадпрыемства прадастаўляюцца двухмесны нумар і ўсе ўмовы для прапраўкі здароўя. Зрэшты, самому аб'яднанню кожны суткі да гэтага рубля довадзіцца дакладваць яшчэ семдзесят.

Не адну тысячу штогод выдзяляе са сваіх сродкаў прадпрыемства на рэалізацыю прынятай тут сацыяльнай праграмы. Клопат пра чалавека працягваецца і ў вялікім, і ў малым. Так, у работнікаў аб'яднання не ўзнікае праблем, калі да якой-небудзь урачыстасці неабходны букет кветак. Дастаткова толькі падаць заяўку ў сваю цяплічную гаспадарку. Уласная станцыя тэхнічнага абслугоўвання, аснашчаная наўноўшым дыягнастычным абсталяваннем венгерскай фірмы «Елкон», вызваліла ад многіх клопатаў аўтаамагараў. Хутка з'явіцца свой каўбасны цэх. Закуплена для яго югаслаўскае абсталяванне неўзабаве будзе запушчана. Але галоўная праблема, якую імкнецца вырашыць сваімі сіламі «Азот», — забеспячэнне працаўнікоў прадпрыемства жыллем. У пасёлку Берагавы растуць катэдры, дзе справіць наваселле не адна шчаслівая сям'я.

НА ЗДЫМКАХ: катэджы ў пасёлку Берагавы; у цяплічнай гаспадарцы аб'яднання кветавод Аляксандра ЛАПА.

Фота А. ТАЛОЧКІ.

«МАРАЧОЎШЧЫНА — Т. КАСЦЮШКА»

ЗВАРОТ КУЛЬТУРНАГА АСЯРОДКА «БЕЛАРУСЬ» У КАЗАХСТАНЕ

Паважаныя спадарыні і спадары, суайчыннікі!

4 лютага 1992 года споўніцца 246 гадоў з дня нараджэння Андрэя-Тадэвуша-Банавэнтуры Касцюшкі, сына беларускай зямлі, героя вайны 1776—1782 гадоў за незалежнасць Злучаных Штатаў Амерыкі, нацыянальнага героя Польшчы, ганаровага грамадзяніна Францыі.

246 гадоў назад у невялікай хаце каля замка «Марачоўшчына», што побач з беларускім горадам Косавам, у сям'і мечніка Людвіка Касцюшкі нарадзіўся будучы «сын свабоды». 9 гадоў характар маладога Касцюшкі грунтавала сваімі гаямі, лясамі, палямі, сваімі песнямі, казкамі, былінамі зямля, твар якой каля замка пасіць рубцы далёкіх і блізкіх б'тваў за волю. Культура польскага і французскага народаў стварыла ў маладога Касцюшкі душу мастака, розум вайсковага інжынера і вольналюбывае сэрца.

Свой божы дар палкоўнік Т. Касцюшка бескарысна аддаваў амерыканскаму народу, умацоўваючы ў 1776 годзе падходы да Філадэльфіі і ключ да паўночных штатаў форт Тайкондэрага, год пазней яго стараннямі былі знойдзены і зроблены недаступнымі ўмацаванні маладой амерыканскай арміі ў вёсцы Саратога, што на рацэ Гудзон. Тут армія Джорджа Вашынгтона атрымала «важнейшую і слаўную перамогу», а генерал Гейц, які пасля гэтай перамогі стаў нацыянальным героем ЗША, напамінуў: «Будзем шчырымі: на вайне многа азначаюць сродкі, якія стварыла прырода. У тым выпадку гэта былі ўзгоркі і лясы, а малады польскі інжынер, ладзячы ўмацаванні, сумеў так лоўка ўсё гэта выкарыстаць, што вольналюбывае сэрца нам перамогу». Затым былі слаўныя для амерыканскай свабоды справы ў штаце Караліна, пераправа праз раку Дэн і ўмацаванні, якія камандуючы лічыў адным з слаўных подзвігаў амерыканскай арміі ў гэтую вайну. За выдатнае кіраванне вайсковай часткай пры наступе на Чарлстоўн Т. Касцюшка было загадана ўвайсці ў горад у галаве амерыканскага войска.

Брыгадны генерал амерыканскай арміі Т. Касцюшка пасля той вайны стаў адным з першых сяброў афіцэрскага ордэна Цынцынатаў, а на яго грудзях закрасаваўся аднавокі арол з надпісам «Omnie reliquit servare Republicam».

Амерыканскі вопыт і ўсяго сябе аддаваў генерал Касцюшка свабодзе зямлі, на якой ён нарадзіўся, якая яго выхавала, дзе жылі яго сябры, радні і жанчына, без узаемнасці каханая ім. На гэтую зямлю Т. Касцюшка вярнуўся генерал-маёрам і апраўдаў гэты чын у б'тве з утрат

большым праціўнікам каля вёскі Дубёнкі, што ля Буга.

Заканадаўчая асамблея Францыі за гэту б'тву і слаўныя справы ў паўночнаамерыканскай рэвалюцыі выбрала яго ганаровым грамадзянінам Францыі, а Польшча назвала сваім нацыянальным героем.

Ганебныя рашэнні сойма 1793 года ў Гродне паставілі генерал-лейтэнанта Т. Касцюшку на чале паўстання за незалежнасць Польшчы. На бурлівай прасторы паміж Кракавам, Варшавай, Вільняй, Лібавай і Гроднам была польская «Саратога» пад Рацлавіцамі і палон цяжка параненага генерала пад Мацявіцамі.

Вымуштрыванае войска Суворова разграміла народную армію. Польшчу пакаралі. Але яе супраціўленне выражала французскую рэвалюцыю. Начальніка паўстання лёс павёў праз Петраўлаўскую крэпасць і Мрамуровы палац у Пецярбургу ў Злучаныя Штаты Амерыкі, Францыю, да яго апошняга швейцарскага прытулку.

15 кастрычніка 1817 года адышоў у вечнасць чалавек, пра якога відомы аўтар амерыканскай Дэкларацыі незалежнасці сказаў: «Касцюшка — гэта найчысцейшы сын свабоды, ды і то такой свабоды, якая датычыць усіх, а не толькі жменькі выбраных ці багатых».

Хутка ляціць цяперашні час. Праз чатыры гады мы падыдем да 250-годдзя ад дня нараджэння Андрэя-Тадэвуша-Банавэнтуры Касцюшкі.

Перад гісторыяй імкнення народаў да волі, перад злучанай — лёсам Касцюшкі — гісторыяй імкнення да свабоды амерыканскага і французскага, польскага і беларускага народаў генерал, герой і ганаровы грамадзянін

Т. Касцюшка заслужыў, каб цяперашнія пакаленні гэтых народаў памянулі 250-годдзе ад дня яго нараджэння адпаведна яго слаўным справам.

Другая сусветная вайна апаліла замк «Марачоўшчына» і хату, у якой нарадзіўся Т. Касцюшка. Цяперашнім людзям тая вайна пакінула руіны, голяя сцены і лес, які ўсё больш зарастае.

З мэтай ушанавання ў якасці памяці Т. Касцюшкі на яго радзіме — у замку «Марачоўшчына» — да 250-годдзя ад дня яго нараджэння і садзеяння ўмацаванню прыязні і супрацоўніцтва паміж вольнымі народамі ЗША, Францыі і Польшчы і беларускім народам, які толькі цяпер выходзіць на шлях волі, культурны асяродак «Беларусь» (г. Алма-Ата) утварыў фонд «Марачоўшчына — Т. Касцюшка», мэта якога — стварыць мемарыяльны комплекс.

Культурны асяродак «Беларусь» мае цяжкасці з фінансаваннем праграмы «Марачоўшчына — Т. Касцюшка» і звяртаецца да народа Беларусі, беларускіх арганізацый ЗША, Канады, Аўстраліі, Еўропы, народаў і арганізацый Злучаных Штатаў Амерыкі, Францыі, Польшчы за фінансавую дапамогу.

Разліковыя рахункі фонду «Марачоўшчына — Т. Касцюшка» і яго паштовыя рэквізіты:

— рублёвы рахунак: 700060 (700161504) у «Алма-Атаінвестбанк» Аблуправы Дзяржбанка г. Алма-Ата, МФО 190501109;

— валютны рахунак: 685070238 у акцыянерна-камерцыйным банку «Знешэканамбанк» Казахскай Рэспублікі г. Алма-Ата, РЦ 190501201 (МФО 805249—480123, Казахская Рэспубліка, г. Алма-Ата, 123, п/с 0 (нуль). Тэлефон (03272) 20-14-59.

Старшыня Рады КА «Беларусь», народны дэпутат Казахскай Рэспублікі, прафесар П. А. АТРУШКЕВІЧ.

Адказны сакратар Рады КА «Беларусь», дацэнт Я. А. МАЙСЕЙЧЫК.

Намеснік старшыні Рады КА «Беларусь», прэзідэнт выпускнікоў Беларускай сельскагаспадарчай акадэміі Я. П. ІВАНОЎ.

Пісьменніца, сябар Рады КА «Беларусь» Л. К. ШАШКОВА.

Старшыня Прызёрскага Таварыства Беларускай мовы імя Ф. Скарыны, сябар Рады КА «Беларусь» С. В. СУДНІК.

ЖЫВЕ БЕЛАРУСЫ!

ТРЭЦІ ЛІШНІ

(Заканчэнне.)

Пачатак на 3-й стар.

крокі, якія павінны зрабіць насустрач адзін аднаму абодва бакі, і гэты шлях нельга прайсці, калі не будзе дадзена палітычная ацэнка дзеянням урадаў Літвы і СССР, што ігнаравалі інтарэсы беларускага народа, не будзе, нарэшце, зроблены сумесны пошук кампрамісных варыянтаў і канструктыўных рашэнняў, каб развязаць тугі вузел праблем, пакінутых нам у спадчыну трагічнай эпохай бальшавіцкага кіравання.

На наш погляд, слушнымі і цікавымі з'яўляюцца прапановы, з якімі група дзеячаў культуры звяртаецца да Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь. Прыводзім іх тут цалкам.

1. Абмеркаваць у Вярхоўным Савеце дадзенае пытанне на прадмет прызнання незаконнымі і антыдэмакратычнымі ўсе акты ўрадаў Саветскай Расіі і СССР, з аднаго боку, і Літвы — з другога, па дзяржаўнаму размежаванню паміж Літвой і Беларуссю, што былі заключаны без удзелу прадстаўнікоў беларускага народа і без уліку народнага волевыяўлення.

2. Патрабаваць ад вярхоўных улад СНД і Расіі абмеркаваць і станоўча рашыць пытанне аб дэансацыі дагавораў з Літвой 20-х—40-х гадоў, што мелі захопніцкі характар і прывялі да падзелу беларускіх зямель.

3. Пасля вырашэння вы-

шэй пададзеных пытанняў, маючы на ўвазе асобую вастрыню і супярэчнасць нацыянальна-тэрытарыяльных праблем, прапанаваць вярхоўным уладам рэспублік Літва і Беларусь стварыць сумесную камісію па распрацоўцы кампраміснага варыянта будучага ўладкавання Вільні і Віленскага краю (статус самакіравання, свабоднага горада, незалежнай ад Літвы і Беларусі зоны або аўтаноміі) з запрашэннем экспертаў-назіральнікаў Савета Бяспекі ААН.

4. Даручыць дадзенай камісіі ў вызначаны тэрмін распрацаваць канкрэтныя заходы па вывучэнню і вырашэнню праблемы Вільні і Віленскага краю і зрабіць гэты дакумент прадметам абмеркавання і ратыфікацыі ў вярхоўных органах абедзвюх рэспублік.

5. Прадоўжыць распрацоўку разнастайных аспектаў двухбаковых адносін паміж Літвой і Беларуссю на ўзаемавыгаднай аснове.

6. Рэкамендаваць Савету Міністраў Рэспублікі Беларусь зрабіць дадзеную праблему аб'ектам яго пастаянай і неаслабнай увагі, паколькі яе вырашэнне будзе патрабаваць доўгатэрміновай, паслядоўнай, настойлівай і прамацыйнай палітыкі.

Якая будзе на гэта рэакцыя нашага Вярхоўнага Савета і ці будзе наогул, пра гэта мы абавязкова паведамім нашым чытачам.

ПОЛЬШЧА ... СРОДАК ДЛЯ ІСНАВАННЯ

У Атвоцк мы прыехалі пад вечар. Сосны і дождж. Мястэчка ў маляўнічым сасновым бары. Толькі і паспелі заўважыць моцны дождж, касцёл і базар — абавязковыя для Польшчы.

Пані Валентына чакала нас увесь дзень, увіхалася каля печкі. Вось і на стала абавязковы з нагоды сустрэчы бігос: тушаная капуста з мясам і шампін'ёнамі...

— Як вы там? — нібы за блізкаю радню трывожачыся, пыталася Валентына.

Але не паспелі мы разгаварыцца — на парозе ўжо стаялі яе суседзі. Раз прыехалі людзі з Саюза, значыць, ёсць тавар для продажу — руская гарэлка, беларускія электратавары і інструменты... У кожным прыезджык з нашага боку бачыць палякі карабейнікаў панчолі.

— Цяжка вам жыць. Хлеб па картках. Сушыце сухары? Маўчым. Талоны на цукар не атварыць. А макароны хочаш не хочаш — бяры. Зноў жа — талон. І на муку талон. І на масла, і на яйкі. Жывём палоннікамі талоннай сістэмы. Лаемся ў чэргах.

Палякам цяжка гэта зразумець. Яны даўно жывуць ва ўмовах рынку. Тут усё наадварот, не як у нас. У магазінах тавары і прадукты дарагія, а на рынку можна купіць усё, што пажадае душа, і па сходавай цане. Апельсіны, бананы, лімоны зімой даступныя (няхай не часта) нават сціпламу пенсіянеру. Не тое што ў Мінску — не ў кожнай маладой сям'і ёсць магчымасць дзіцяці яблыкі зімой купіць.

А раз на дзяржаўным узроўні ніякага рашэння няма, вынаходлівы наш народ шукае выйсце сам. І знаходзіць. Знаходзіць яго ў польскім рынку.

Мяжа паміж Беларуссю і Польшчай, калі лічыць па радзінству, — чыста ўмоўная. А калі няма ў цябе ў Польшчы сваякоў — да паслуг маладых польскія бізнесмены. Купляй у іх вываз у Варшаву ці ў той жа Атвоцк за 20 тысяч злотых і гандлюй сабе напрапаваю. Добра, хоць па візітцы можна яшчэ ў Беларусі выкупіць праціны, падкоўдранікі, панчохі, шкарпэткі. Усё цягнуць нашы людзі на польскі базар.

Апошнім часам на беларуска-польскай граніцы адны перажыванні. Ну, адкрыюць таможню. Жудасная чарга штурмуе яе, топчуць, забруджваюць акругу. Закрываюць — людзі чакаюць. Ні начлегу, ні сервісу. Спяць у аўтобусе. Жэх што робіцца...

Вячаслаў Осінцаў, прадстаўнік таможні, у размове са мной бедаваў: замест таго каб адкрыць дастатковую колькасць пераходоў ды павялічыць штат — перакрылі і без таго вузкі «калідор». А прафесіяналы-таможнікі вымушаны ствараць дворнікі і асенізатарамі — мыць, чысціць тэрыторыю, бо праз кожныя сто метраў проста немагчыма мець грамадскія прыбіральні.

Сорам...

Але выйсце з ахавай сітуацыі зноў жа шукаем не мы — самі палякі. Літаральна дзямі ў Мінску мы даведаліся, што польскі бок прыняў рашэнне выдаваць для нашых бізнесменаў спецыяльную газету, у якой мяркуецца падрабязна знаёміць са становішчам на рынку ў суседняй дзяржаве, даваць звесткі і аб асноўных цэнах, абмяркоўваць любыя праблемы, хоць некалькі цывілізаваць адносіны.

Вольга ЯГОРАВА.

(«Комсомольская правда».)

ЭХ, БІРУТА!.. І чаму ты такая бессардэчная? Ну, баялася перапісвацца з «ворагам народа», — не адказвай на лісты, і ўсё... За што-ж ты мне нож у сэрца ўсадила? І як толькі твая беленькая, такая кволеная ручка на такое паднялася: «Ня пішы мне болей, бо я выйшла замуж...» Легка мне, думаеш, было гэтыя забойчыя словы чытаць? О, ты ня ведаеш, як я пакутаваў, як я перажываў. Я падумаў да сонца і валіўся, як сноп, стомлены цяжкай працай у катлаване, а ўсё-ж думаў пра цябе, пра наша спатканьне. Я ня ведаў, дзе мы спаткаемся. У Менск мне ўезд забаронены — «рэжымны» горад — але я думаў, спадзяваюся на некае цуда. І яно сталася: мяне выклікалі ў Трэйдую частку Пятага Аддзелу Дзельнага ОГПУ... Але гэта яшчэ ня было цуда. Усё, хто падлягаў звальненню з канцлягера, туды выклікалі. Цуда сталася, калі я зманіў начальніку 3-й часткі, а той мне паве-рыў, што Грэзак, мой родны Грэзак, ляжыць на 200 кіла-мэтраў далей ад мяжы з По-льскай, як Грозаў... Каб, ня дай ты Божа, ён быў крыху пісьменны, не пабачыў-бы я ў сваіх руках ліцера, а пайшоў-бы ў карцэр за ману, а палітычнай ахварбоўкай... А я-ж маніў без усялякай «ах-варбоўкі», рызыкаваў толькі дзеля таго, каб пабачыць ця-бе, Вірута. І вось сягоння стаю на пероне менскага вак-залу і не магу дрыжыкі ўтай-маваць. У вушах, як тая ля-герная сырэн, скуголяць словы начальніка Менскага чыгуначнага ГПУ, ад якога я толькі што выйшаў. А мог і ня выйсці. Гэты менскі «страж рэвалюцыі» болей, ві-даць, адукаваны за таго да-лёкаўсходняга, дадумаўся, мабыць, што мне праз па-мылку ліцера ў пагранічную паласу выпісалі: «Чаго ты ў Менск прыехаў? — дапыт-ваўся. — Чаму ня ехаў у Слуцк праз Мар'ілёў, а за-гнуў дугу ў Менск?.. Га?.. Назад у канцлягер захацела-ся?.. Спадбалася табе там?.. Га?..» Каб яму так жыццё падабалася! Зманіў і гэтаму: «Спраўку, кажу, трэба ўзяць у Педтэхнікуме, дзе вучыў-ся...» Бліскаў, бліскаў, як маланка, вірлатымі вачыма то на ліцера, то на сэксота, які мяне затрымаў і ў ГПУ прывалок, а пасля кінуў мне ліцера і гаўкнуў:

— Ідзі, бяры даведку, і каб сягоння-ж я цябе болей у Менску ня бачыў!.. Ясна?..

Каб яго так пярэнь ляснуў, як мне ўсё «ясна» — някая даведка мне не патрэбна, бо маю аж дзве. Не даведка, а ты, Вірута, прывяла мяне ў Менск... І я даведаўся ўсю праўду. Я ня веру, што вый-шла замуж. Ня веру...

Злецацца вецер. Хапае бла-кітныя іскры з трамвайных драгоў. Пакуцца іскры. Шпурляе іх вецер на дах трамвая, у польмя кляновых лістоў ускрай ходнікаў. Над няўключным гмахам Дому ўраду трапачца, бы ў спа-лосе, чырвоная палатнішча. Чырвоная, набрынялае кры-вёна... Ня хочацца пра кроў думаць. Вось і Вірута нашла чырвоны капялюшык. Як ён быў ёй да твару, ружова-бя-лявага. Як сонца. І сама яна сьвяцілася нейкім патаемным, прывабным сьвятлом. А якая неадкрываная. Колькі разоў спрабаваў узяць пад ру-ку, каб не пасьлізнула... Дзе там! «Сорамна так ха-дзіць, — кажа, — Мы-ж ня муж з жонкай, а толькі добра знаёмыя...» І то праўда, і няпраўда: мы і добра зна-ёмыя ня былі. Што я пра яе ведаў? Амаль нічога. Літоў-ка. Мае матулю, сястру... І ўсё. Ды як-жа я мог што ве-даць, калі ні разу я не пагу-

таруў, як трэба. Скажу коль-кі слоў і падаўлюся. Нешта ў глытаўцы стане, дух зой-ме — шык, мык... І няма слоў. І што-б гэта магло быць? А яна засьмяецца і пабяжыць... Толькі капялю-шык чырвоны мільгнець, міль-гнець... І гораха нека зробі-ца, быццам цябе нехта ніпе-нем абліў. Азірнуся, ці хто часам майго сорама ня ба-чыў, устаўлюся на шыльду на сьцяне каля дзвярэй тэх-нікуму, дзе я амаль кожны дзень пільнаваў Віруту, і чы-таю: «Менскі дзяржаўны бел-ларускі педагогічны тэхні-кум імя Усевалада Ігнатю-скага». Прачытаю й ізноў па-чынаю: «Менскі...» І колькі разоў так здаралася. Сябры

ўжо пачалі падсьміхвацца: «Алесь, што ты, як карунка-вая паненка, у шыльду гля-дзішся? Прыгожы і так... Ні-ка па табе дурэе...» Асабліва далякаў Янка Язэпчык, най-лепшы сябра. Ён і сам на Віруту вока меў, але стараў-ся датрымаць нашу ўмову: «Не падстаўляць сябру нагу, а падтрымоўваць пад руку...» Янка не вельмі датрымоўваў гэтую ўмову. Праўда, гневаў-ца няма чаго: да Віруты ён не чапляўся, але падсьміх-ваўся зь мяне, даючы зразу-мець, што Вірута мяне не ка-хае. «Ніна, — кажа, — па та-бе дурэе». Ні разу не ска-заў: «Вірута па табе дурэе». Няхай-бы хоць еказаў: «Ві-рута цябе, бадай, паважвае» ці «мае на ўвазе...» Дык не. Пра Віруту ні слова, а ўсё пра Ніну. Гэта пра Васілевіч Ніну. Яна спраўды мяне ка-хала, але што я мог зрабіць, калі ня мог адказаць ёй уза-емнасьцю? Яна й прыгожая, і добрая, але вельмі ж мліэр-ненькая на выгляд. А яшчэ — ножкі крывыя. Тады, увосень, пры капаньні буль-бы ў Сьляпянцы, — аж два тыдні ўвесь тэхнікум на «па-рыве» парываў, — яна была ў паліто, і я яе добра не раз-гледзеў. А як прыйшла вяс-на, ды ўбачыў Ніну без палі-та... О, Божа мой!.. Ножкі тоненькія ды павыгінаныя ў каленях, як у Будзённага... А яшчэ Янка дапамагае: на-малываў Ніну на кані й пад-пісаў — «Першая конная... Ха-ха-ха!..» Бедны Янка. Прыпомнілі, казаў, на допы-це й гэты малюнак. Думаў нядобрае пра мяне. Але-ж дарма: у мяне пра яго ні ра-зу й ня пыталі. Ня ведаў я нават, што ён арыштаваны. Ніна, бадай, ад злосьці на яго данесла. Яна-ж у гэтым «фа-ху» працавала. Уладзік аб гэтым мне пад сакрэтам ка-заў. Ён, сакратар камсамоль-скай арганізацыі, ведаў, хто з камсамольцаў чым займа-ецца. «Сьцеражыся, — кажа, — Алесь, Ніны...» Позна па-пярэдзіў... Ніна шмат чаго ад мяне даведалася. Яна-ж заўсёды, як толькі спатыка-емся, пытала: «А дзе ты быў? А зь кім бачыўся? А што Сяргей Гарэйка піша? А ча-му ён заўсёды любіць дэкла-маваць:

«Луна стонт на канітанскай вахце,
На трыста верст рассыпался прыбой...
И, словно белая трепещущая яхта,
Уходит женщина, любимая тобой».

А што піша Сяргей Руса-ковіч? А чаму ён назваў сваё апавяданьне — «Крумкачы»? Што?... Што?... Што?...

Вірута не такая. Не падоб-ная зусім на Ніну. У яе пож-кі, як верацёнцы, і вочы, як васількі, і вусны... Эх, ды што казаць. Кругом, як ляль-ка. І ня выпытвае. Усё маў-чыць ды нешта думае. Ане, возьме гітару ды як ударыць па струнах... Страсяне зала-цістымі косамі, узьніме воч-кі-васількі ў столь і ціха, ці-ха засьпявае:

«Ня кувай ты, шэрая зязюля,
Сумным гукам у бары...»

Колькі разоў я расчуль-ваўся да сьлёз ад гэтай пес-ні. А колькі разоў сядзеў зь ёю ў інтэрнаце каля вакна. Яна любавалася мясячыкам ды зорамі, а я любавалася ёю. Ня мог налюбавацца. Тыя хвіліны былі самымі най-шчасьлівейшымі ў маім ма-ладым жыцці. Шчасьце, ка-жуць, вельмі кароткае. Так, гэта праўда. Было гэта, зда-ецца, у суботу. Ляжу ў лож-ку. Ціха ў пакоі. Усе хлопцы пайшлі на паказ у клуб. А мне ня хочацца йсці, бо ся-броўка Віруты Анжэліка ска-зала, што Вірута ня пойдзе. А бязь Віруты мне там ня цікава. Ляжу й думаю, чаму-ж Вірута ня хоча йсці? Што здарылася? Яна-ж ніколі ні-воднага спэтаклю не пра-тывіла. І вось у гэты час скрыпнулі дзверы. Гляджу, на парозе Янка... Бляды нейкі, разгублены.

— Алесь, бяжы!.. Вірута...
— Што зь ёю? Дзе яна?
— На Камуністычнай... Плача...
— Што зь ёю здарылася?
— Ня ведаю. Не дапыт-ца. Можна цябе паслухае, ска-жа...
За якіх пяць хвілін я ўжо быў на Камуністычнай. Віру-та стаяла каля дашчанага плоту, упёршыся Ілбом у скрыжаваныя на плоце рукі. Яна ўжо, мабыць, зьнемаг-лася плакаць, бо галоса не падавала, толькі час ад часу моцна ўздрыгвала і сьнепа-лася ўсім целам, як ад хола-ду. Мясц, адзін сьведка Бі-руцінай роспачы, серабрыў раскіданыя ў беспарадку па белай блюзцы косы. Паціху-тку я паклаў ёй на плячо ру-ку. Плячо было мокрае й га-рачае. Вірута нібы і ня чу-ла. Гэта быў першы выпадак, што яна не зарагавала на дотык да яе цела. Акрылены гэтым, я моцна прыціснуў яе да сябе. Яна нібы прагнула-ся, крутанулася да мяне тва-рам. Буйныя сьлёзы, як ды-ямэнты, сыпаліся з вачэй.

— Вірута, даражэнькая!.. Што з табою?
Яна захісталася і, як пад-кошаная, упала на мяне. Я падахпаў яе пад рукі.

— Вірутэчка, ня трэба так забіваць! Скажы, што здарылася? Можна, і данама-гу табе?... Скажы?!..

Яна маўчала. І я стаў яе цалаваць у косы, у плечы, у вочы... Як доўга я яе цала-ваў, ня ведаю. Мабыць, доў-га. І нічога не даведаўся. Сказала толькі:

— Усё прапала, усё...
Пра прычыну сьлёз Віруты я даведаўся пазьней. А тады, у панядзелак, яна на занят-кі ня прыйшла. І ў аўторак, і... ніколі. Як у ваду канула. Кануў і я ў нейкую бездань, страціў усялякую радасьць і надзею. Што я толькі тады не перадумаў, а дадумацца да нічога ня мог. Думалася самае горшае. А Янка падлі-ваў алівы ў вагонь: «Эх, ты!.. Чые бычкі, а чые цяляткі... Вось і ўся разгадка...» —

«Не, Янка, Вірута не та-кая», — пярэчыў я сябру, бо ніколі ні зь кім я не ня ба-чыў. Праўда, да таго, як Ві-рута прыехала жыць у ін-тэрнат на Камуністычнай, я меў на воку яе толькі ў буд-нія дні, у часе заняткаў. Як яна праводзіла час пасля за-няткаў, ведала толькі яна. Можна які нягоднік і насмя-яўся?

Спаткаў нека Анжэліку, сяброўку Віруты. Адроз-ж пачаў пра тое, што баліць:

— Анжэліка, ты ведаеш, што я кахаю Віруту?
— Ведаю...
— Дык ты ведаеш, што зь ёю сталася. Скажы!
— Нічога зь ёю ня стала-ся... Дрэнна чуюцца й усё.

Міхась КАВЫЛЬ

БІРУТА

АПАВЯДАНЬНЕ

— Анжэліка, не мані!.. Я ўсё ведаю сам, але хацеў пра-верыць цябе, якая ты дзяў-чына. Ты прыгожая таксама, як і Вірута... І падабаецца мне, але... з манюкамі я бо-лей сустрэкацца не хачу... Бывай!..

Недалёкая Анжэліка за-трымала мяне за руку.

— Не кажы так, бо па-крыўджуся!.. Я не хацела ка-заць праўду, бо Вірута пра-сіла. Нават табе пакуль што прасіла не казаць. Але, калі ты такі... Калі толькі паміж намі, дык скажы... Вірута пе-райшла ў Музычны тэхні-кум... Задаволены?..

— Ня зусім, але дзякуй і за гэта! А чаго яна перайш-ла, ня ведаеш?

— Гэта ты ўжо у яе папы-таешся...
«Цікавая сымфонія — ад сьлёз да музыкі... Тут нейкі выкручасты скрыпчыны ключ. Трэба яго нека раз-агнуць», — думаў я, ідучы ў Музычны... Але й на гэты раз «ключ разагнуць» не ўда-лося. Віруту я знайшоў адра-зу. Патрапіў я праз на пера-пыхак. Яна сама ўбачыла мя-не першая і клікнула. Я нібы ня чуў, прастуо далей па ка-лідоры. Трэба-ж паламацца для прыклёпу. Дагнала... Ну, і перапрасіла за сваё «нека-рэктнае захаваньне». Эх, бед-ная Вірута! Я сам гатоў быў перапрасіць цябе за свае бру-дныя думкі. Ты-ж такая, як і была: чыстая й неадкрыва-ная... А Янку дам, будзе ён ведаць, як выдмуляць. Віру-це я не сказаў пра ўсё, што пра яе думаў і што Янка пля-вузгаў.

Ізноў жыццё маё пайшло бадзёрым крокам пад гукі піяніна й ціхіх задушэўных напеваў каханай Віруты. Амаль кожны вечар я хадзіў у Музычны. Яна чакала мя-не, брала за руку і вяла ў вялікую парожнюю аўдыто-рыю. Там садзілася за піяна й пачынала свой «канцэрт». Сумам і безнадзейнасьцю зьвінелі струны піяна на жа-даньне Віруты. Вясёлага Ві-рута іграць не магла. На маю просьбу: «Штогось вясёль-нае», — Вірута пакачала гала-вою: «Не прасі, не магу...» І заллакала... Болей я «вясё-ленькага» не прасіў. Яна ў за-думе перабірала пальцамі клявіятуру, а я стаяў ззаду, паклаўшы рукі на сьпінку крэсла, на якім яна сядзела, і думаў: «Пацалаваць яе ці не чапаць, каб не пакрыўді-лася...» Не асьмеліўся. Толь-кі апошні раз дайшло да гэ-тага. І то яна першая.

Было гэта ў нашым тэхні-кумаўскім клубе ў дзень 15-й гадавіны Чырвонай Арміі. Тэхнікум наш трымаў шэфст-

ва над Менскім артдывізіё-нам. І вось для чырвонаар-мейцаў мы падрыхтавалі кан-цэрт. Удзельнічаў і я ў гэце «Граніца на замку». Запра-сіў я на канцэрт Віруту. Яна не абяцала, што прыйдзе. Ня-люббы быў мне й канцэрт той, але адмовіцца было ўжо поз-на. І вось я на сцэне... Праз дзірачку ў заслоне ўглядаю-ся ў залю. Амаль усю залю запоўнілі чырвонаармейцы. Студэнты стаяць паўз сьця-ны, каля дзвярэй пры ўва-ходзе. Усё яшчэ заходзяць, некаторыя прымошчваюцца на вокнах... А Віруты няма. І канцэрт наш пачаўся й за-кончыўся, а яна ня прыйшла. Аркестра зайграла вальс «На сопках Манжурый». Прыкід-ваю на вока, каго са студэн-так папрасіць танцаваць. Стрыгу вачыма адну, дру-гую — і ў дзвярох зачыра-неў знаёмы капялюшык... Ві-рута!.. Прыйшла!.. Я кінуўся да яе, як утрапёны, і ледзь ня зьбіў з ног нейкага тыпу-са ў хромавай тужурцы, што йшоў наперадзе Віруты. Той пільна паглядзеў на мяне, нешта буркнуў пад нос і пай-шоў праз залю, кагосьці шу-каючы вачыма. Я прывітаў-ся зь Вірутай і запрасіў на вальс. Яна не адмовілася. І хутка мы закружыліся... О, які гэта быў прыгожы вальс! У мяне ўсё кружылася ў га-лаве ад шчасця, ад радасьці. Я шукаў вачыма Янку, ха-цеў, каб ён пабачыў, зь кім я танцую. «Каго ты так шу-каеш?» — пачуўся ціхі, але назадаволены голас Віруты. Я зірнуў ёй у вочы, мацней прыціснуў да сябе й хацеў сказаць, каго я шукаю, але ў гэты момант нехта папра-таў мяне за правае плячо. І аркестра змоўкла. Я азірнуў-ся й спыніўся. Перада мною стаяў той, якога я ледзь ня зьбіў з ног. Ён, мне здалася, быў «пад добрай мухай». «Напэўна разлічыцца са мною хоча», — мільганула думка, але тыпус перакрэсь-ціў яе пытаньнем:

— Вы будзеце Алесь Ня-доля?

— Так, я той самы Нядо-ля.

— Пойдзем са мною на двор, я маю штось сказаць.

— Вірута, ідзі пасядзі, я зараз вярнуся! — А сам ду-маю: «Я табе пакажу, брат-ка, як чапляцца. Хоць ты і здаваешся за мяне выгля-даеш, але я добра «насабачы-на» ў прыёмнае французскай барацьбы. Так шпурну, што пераз клуб гэты пераліціш. — Хадзем, — кажу. А ён:

— Захапі паліто, прыдас-ца...
Тут толькі нешта нядобрае калынула мяне ў сэрца, і му-рашкі па сьпіне забегалі. А Вірута?.. Вірута не адыйшла ад мяне. Яна стаяла, слухала і, мабыць, раней за мяне зда-гадалася, куды павядзе мяне гэты тыпус, бо сьлёзы заіск-рыліся ў яе на вачох, і яна кінулася мне на шыю й па-чала цалаваць. О, якія гэта былі пацалункі! Маланкі х-ба могуць так пранізваць усё цела й апякаць да сьмерці. Да сьмерці будуць мяне, ма-быць, пячы ды саграваць пе-ршыя й апошнія пацалункі Віруты. Бадай і таму работ-ніку ГПУ гораха стала, бо адвёў погляд убок і леваю рукою паслабіў на шы галь-штук. Правую руку ён тры-маў у кішэні. Нарэшце ска-заў:

— Пайшлі, давольна!..
Гэта быў загад. Я правёў Віруту да крэсла. Яна ня се-ла, а упала на крэсла. Да яе падбегла Анжэліка й яшчэ якаясь дзяўчына. А аркестра йзноў зайграла, нібы паха-вальны марш, сумны й балю-чы... На дварэ мяне чакалі двое ў форме ГПУ... Чакалі пакуты, «амэрыканкі», нач-ныя допыты, голад і далёкая страшная дарога ў Далёкаўс-ходні канцлягер...

(Заканчэне будзе).

ЁН ВЫБРАЎ САМУЮ ЦЯЖКУЮ ДАРОГУ

(Заканчэнне.
Пачатак на 1-й стар.)

філалогіі, пасаджаны на нейкі час у Маскве ў Міжнародным аграрным інстытуце працаваць па аграрных пытаннях Польшчы і Прыбалтыкі, Тарашкевіч затым у 1937 годзе быў арыштаваны і закончыў жыццёвых шлях у засценках сталінскага ГУЛАГА.

Браніслаў Тарашкевіч рыхтаваўся служыць свайму народу перш за ўсё на ніве філалогіі, але ён падпарадкоўваўся патрабаванням часу і рабіў тое, што вымагалі акалічнасці. Ён стаў змагаром-палітыкам. Як філалаг, ён не паспеў ажыццявіць многіх сваіх планаў: не паспеў напісаць задуманую ім «Гістарычную граматыку беларускай мовы», не пабачыў надрукаванымі свайго «Сінтаксіса беларускай мовы» і зробленых у турме перакладаў Гамеравой «Іліяды» і Міцкевічавага «Пана Тадэвуша». Але ён усё ж паспеў зрабіць бадай галоўнае — выдаць «Беларускую граматыку для школ». З існуючай практыкі і з гутарак з выдаўцамі «Нашай нівы» ведаў, наколькі важнай для кансалідацыі нацыянальнай сілы з'яўляецца ўпарадкаваная літаратурная мова, наколькі неабходнай стала яе нармалізацыя. Таму Тарашкевіч з адбораннем сваіх нашаніўскіх апекуноў паступае ў Петраградскі ўніверсітэт з намерам, як сведчыць яго перапіска з Янкам Купалам і Цёткай, прысвяціць сабе менавіта гэтай працы. Вярнуўшыся ў Вільню ў 1918 годзе, дзе к таму часу быў высокаарганізаваным нацыянальным беларускім рух, выдаў сваю «Беларускую граматыку для школ». Яна выйшла лацінскім і неўзабаве кірыліцкім шрыфтам. Менавіта гэтая першая граматыка перавыдавалася яшчэ ў 1919, 1920, 1921 і 1931 гадах. А будучы ў 1928 годзе ў турме ў Грудзёндзі, Тарашкевіч карэным чынам перапрацаваў сваю граматыку, значна пашырыў і дапоўніў матэрыялам, нават часткова ўдасканаліў тэрміналогію, і ў 1929 годзе яна выйшла ў Вільні як пятае выданне «Беларускай граматыкі для школ». Гэты варыянт кнігі быў перавыдадзены яшчэ і ў 1943 годзе ў Мінску. Асобнай брашурай у 1941 годзе ў Мінску быў выдадзены раздзел «Правіпіс» з выдання 1929 года з прадмовай 1928 года да кнігі.

Граматыка Тарашкевіча вызначалася грунтоўнасцю ў распрацоўцы кожнай моўнай з'явы, вялікім ахопам гэтых з'яў. Яму ўдалося пазбегнуць суб'ектывізму ў адборы норм літаратурнай мовы. А гэта стала магчымым таму, што ён даस्कанава абагульніў існуючую пісьмовую практыку на беларускай мове, улічыў традыцыі пісьма, якія к таму часу мелі амаль стогадовую гісторыю. У прадмове ён адзначыў, што, «пакінуўшы даўно парваныя і заняпаўшыя традыцыі стара-свецкае беларушчыны, мова новага пісьменства адразу пачала буйна ўзрастаць з народнага карэння. А народнае карэнне — яно вельмі багатае». Ён добра разумеў, што «граматыка павінна толькі замацаваць і падраўняць тыя лініі, якія сама мова ўжо назначыла». Адпаведна гэтым Тарашкевіч і прапанаваў фанетычна-правіпісныя і граматычныя нормы, якія, за нешматлікімі выключэннямі (зменамі), існуюць у нашай літаратурнай мове і сёння. У аснову правіпісу пакладзены пераважна фанетычны прынцып для галосных і фанемна-марфалагічны (этымалагічны) для зычных: «Галос-

ныя пішуцца так, як вымаўляюцца (гукавая або фанетычная аснова)... Зычныя, наадварот, пішуцца глядзячы на паходжанне (этымолёгію) слова». Асобае месца займаюць запазычаныя словы, якія Тарашкевіч разглядае асобна (§ 25 па выданню 1929 года). Ён дзеліць на даўно запазычаныя і новыя запазычаныя. Першыя падпарадкоўваюцца фанетычным законам, а значыць і правіпісу, як свае, а «чужаземныя словы, якія нядаўна ўвайшлі ў беларускую мову, асабліва-ж навуковыя тэрміны, пераважна перадаюцца, па магчымасці, так, як у тэй мове, скулы яны ўзятыя: тэлеграф, тэлеграма, колёкаўім, географія, геометрыя, тэрыторыя, універсітэт, эволюцыя, элемент, інтэлігенцыя і г. д.»

На марфалагічным узроўні ўплыву запазычаных слоў не адчуваўся, таму прапанаваныя ім нормы вытрыманы больш паслядоўна, цалкам у згоднасці з «прынятай традыцыяй». Варыянт дапушчаны толькі ў тых выпадках, дзе іх цвёрда замацавала традыцыя пісьма, як напрыклад, галавой — галавою, ягнят — ягнятаў, касьцямі — касьцямі, босаю — босай, сіняе — сіняй і інш.

У адрозненне ад сучаснай, у кірыліцкім варыянце графікі Тарашкевіч прапанаваў увардэнне знака для г выбухнога — г (ганак, мазгі). У такім выпадку была поўная адпаведнасць даўм знакам (h і g) лацінкі. А для перадачы мяккіх зычных лацінкі (с, п, з, ж), якая мела больш чым стогадовую традыцыю ўжывання ў беларускай пісьменнасці, ён выкарыстоўваў, як гэта ўжо было замацавана ў практыцы, мяккі знак (ь): piśmienstwa — пісьменства, značėŋnie — значэнне.

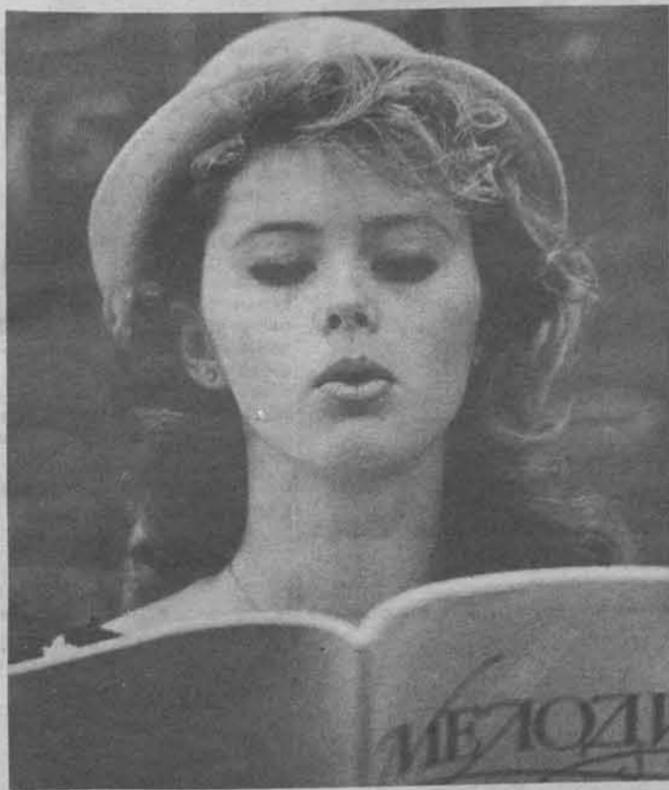
«Беларуская граматыка для школ» Б. Тарашкевіча так удала абагульніла і вызначыла нормы беларускай літаратурнай мовы, што адразу была прынята беларускай інтэлігенцыяй абедзвюх частак Беларусі — і Заходняй, і Савецкай. На яе аснове, пачынаючы з 1921 года, у Савецкай Беларусі Язэп Лёсік пачаў выдаваць цэлую серыю падручнікаў.

«Беларуская граматыка...» Тарашкевіча адыграла выключна важную ролю ў абставінах, калі набліжалася да рэалізацыі ідэя стварэння, а затым і была створана беларуская дзяржава. У час, калі нацыянальныя сілы Беларусі ва ўмовах войнаў і падзелу былі ў значнай меры раз'яднаны, гэтая нарматыўная граматыка станаўлялася важнейшым культурна-аб'яднаўчым фактарам нацыянальнага будаўніцтва. Пісьмовая практыка і школа атрымалі адзіны дапаможнік. Асаблівае значэнне мела тое, што гэты дапаможнік быў прыняты ў Савецкай Беларусі, дзе была аформлена свая дзяржаўнасць. Дзяржава праз свае інстытуты, прыступіўшы да ажыццяўлення праграмы беларусізацыі, падтрымлівала функцыянаванне аднастайнай, унармаванай літаратурнай мовы. А прагрэсіўныя сілы Заходняй Беларусі глядзелі на БССР як на сваю апору ў барацьбе за лепшую долю. Хоць і абмежаваны, але быў абмен абедзвюх частак Беларусі здабыткамі культуры. Адзіная пісьмова-літаратурная мова клала падваліны ў аб'яднаўчы працэс усіх раз'яднаных частак беларускага народа. У гэтым, бадай, асноўнае культурна-гістарычнае значэнне «Беларускай граматыкі...» Б. Тарашкевіча. У 1928 годзе Браніслаў Тарашкевіч быў абраны правадзейным членам АН БССР.

Тарашкевіч добра разумеў, што яго праца — гэта толькі пачатак нармалізацыі беларускай літаратурнай мовы. Адначасна, што «практыка жыцця і прасвечаная крытыка 10 гадоў прызналі, што ўсё найважнейшае зроблена добра», Тарашкевіч піша: «Але тая самая практыка і крытыка паказалі на некаторыя пахібы, а нават, хоць толькі часткова, і паправілі іх. Аўтар «Беларускай граматыкі для школ» сам цяпер бачыць дужа выразна цэлую чараду яшчэ спрэчных пытанняў (у аканні, у правіпісе чужаземных слоў і інш...), бачыць патрэбу і магчымасць спрашчэння правіпісу». Так Тарашкевіч сам ставіўся да сваёй працы.

У Савецкай Беларусі, дзе тады беларуская мова набывала правы дзяржаўнай, у кнігах Лёсіка і іншых лінгвістаў дэталізаваліся і пашыраліся прапанаваныя Тарашкевічам прынцыпы нармалізацыі беларускай мовы. А ў 1926 годзе была склікана акадэмічная канферэнцыя па рэформе беларускай графікі і правіпісу. Тарашкевіча пілсудчыкі на канферэнцыю не пусцілі, яго думак па канкрэтных пытаннях мы не ведаем. Вынікам канферэнцыі было ўтварэнне спецыяльнай камісіі, якой даручалася падрыхтаваць праект новага зводу правілі правіпісу. У 1930 годзе праект быў падрыхтаваны, але хваля рэпрэсій, пад якую трапіла большасць членаў камісіі, прыпыніла работу. Новаму складу камісіі былі зададзены іншыя прынцыпы — на збліжэнне беларускай і расійскай арфаграфіі. І ў 1933 годзе пастановай СНК БССР ад 26 жніўня былі ўнесены змены ў Тарашкевічаў правіпіс, дзе ўжо прысутнічалі элементы класавога падыходу да моўных з'яў, як, напрыклад, 9 пункт пастаноў, які загадваў «інтэрнацыянальныя рэвалюцыйныя словы не падпарадкоўваць агульнаму правілу аб аканні». У Заходняй Беларусі далёка не ўсе прынялі гэтыя змены, былі нават пратэсты. Курс на збліжэнне рускай і беларускай моў у Савецкай Беларусі і процідзеянне яму ў Заходняй парадзілі раскол адзінай літаратурнай мовы, утварыліся два яе варыянтны. Гэты раскол праіснаваў да нашых дзён і стаў асабліва шкодным цяпер, калі так неабходна кансалідацыя нацыянальна-культурных сіл для апошняга адраджэння нацыі. Па гэтых меркаваннях нельга прызнаць карыснымі для нацыі спробы некаторых дзеячаў любым спосабам і цалкам вярнуць да жыцця правіпіс Тарашкевіча. Адзіства літаратурнай мовы цяпер, калі некалькі пакаленняў беларусаў карыстаюцца існуючым правіпісам, калі ідзе змаганне за фактычнае наданне беларускай мове правоў дзяржаўнай, важней, чым вяртанне асобных правілі правіпісу. Варта ў гэтай справе прыслухацца да самога Тарашкевіча, які ў 1928 годзе пісаў у прадмове да 5-га выдання сваёй граматыкі: «Аўтар... бачыць патрэбу і магчымасць спрашчэння правіпісу, але не бярэцца праводзіць якія-колькі пажважнейшыя змены такім індывідуальна-партызанскім спосабам. (Падкрэслена мною. — І. К.). Гэта павяло б толькі да шкоднага хаосу... Адпаведныя праекты... павінны прайсці праз публічнае сіта грамадскай і навуковай крытыкі перш, чым маюць быць уведзенымі ў жыццё аўтарытэтам культурных устаноў». Так адносіўся сам Браніслаў Тарашкевіч да «тарашкевічы».

Іван КРАМКО.

ДЗІВАКІ? ХТО ВЕДАЕ...

Прапанову дырэктара мінскай музычнай школы № 1 Уладзіміра Гуртаўскага адкрыць на базе іх навучальнай установы нядзельна-вячэрнюю школу ў калектыве некаторыя ўспрынялі з доляй скепсісу.

— Вучыць музыцы дарослых? І пальцы ў іх ужо не такія спрытныя, і слых не такі востры... Ды і каму патрэбна музыка, калі жыццё кожны дзень падкідае ўсё новыя праблемы? Школы бізнесу — вось на што сёння мода і павышаны попыт... Але, на здзіўленне, на апублікаванне ў газеце «Вячэрні Мінск» запрашэнне ў нядзельна-вячэрнюю школу адгукнуліся больш за пяцьдзесят чалавек! Вельмі ўзрадавалася такому запрашэнню студэнтка радыётэхнічнага інстытута Оля Сцешыч. Філарманічныя канцэрты, спектаклі ў оперным тэатры — без іх яна даўно ўжо не ўяўляе свайго жыцця. Але адна справа слухаць іншых, другая — атрымаць магчымасць навучыцца хаця б нешта выконваць самой. Тым больш і інструмент дома ёсць.

Ці не складана з невялікай стыпендыі выкрываць штомесяц на аплату навучання?

— Складана, вядома, — гаворыць Оля, — але ў наш нестабільны час траціць на тое, каб атрымаць веды — самы надзейны ўклад капіталу. Гэта абавязкова прынясе дывідэнды, калі не мне самой, то маім дзецям...

Павел Шмакоўскі таксама не мае ілюзій, быццам заняткі ў школе дазваляць яму стаць прафесіяналам. Але што напюняць жыццё святлом, творчасцю — упэўнены, і таму пасля нялёгкага працоўнага дня (працуе ён «медбратам» у трэцяй клінічнай бальніцы, рыхтуецца да наступлення ў медыцынскае вучылішча) знаходзіць час і сілы вучыцца іграць на трубе.

...Іх больш за пяцьдзесят — будучы педагог і токар, урач і архітэктар... Усе розныя і ў той жа час нечым вельмі падобныя адзін да аднаго... Некалькі разоў на тыдзень, адклаўшы ўбок справы, яны выкрываюць час, каб на гадзіну-другую апынуцца ў свеце музыкі, у свеце Моцарта, Баха, Чайкоўскага, дзе ўся мітусня сённяшняга дня адступіць і дзе, дзякую Богу, зусім іншыя гаштоўнасці.

— Дзівакі, — скажа нехта. А можа — мудрацы, самі таго не ведаючы? Свет жа без такіх чорна-белы.

ІА ЗДЫМКАХ: з ліста; заняткі па сальфеджыю вядзе з Аленай ЦЫРОК педагог Таццяна АФОНІНА.

Фота У. МЯЖЭВІЧА.

З ЧУЖЫХ СТАРОНАК

СЫМБОЛІКА І АЎТАРЫ МАРАК БНР

У энцыклапедычным даведніку «Францыск Скарына і яго час» (Менск, 1988) да артыкулу «Філіялія і філякартыя» зьмешчана ілюстрацыя — паштовая марка з партрэтам Ф. Скарыны. Гэта, думаецца, адна з першых трох марак, выпушчаных урадам БНР у 1918 годзе. Марка з Ф. Скарынам з дэнаміналам 2 рублі, іншыя былі з выяваю «Пагоні» (3 рублі) і аратага (5 рублёў).

Большына даследнікаў пагаджаюцца на тым, што гэта — самыя раннія паштовыя віньетки БНР. Такое меркаваньне падтрымліваецца чыста беларускім характарам малюнкаў на марках. Маркі гэтыя прызначаліся для ўжытку па цэлай Беларусі, у адрозьненні ад БНР-ўскіх марак «Асобнага Атраду», выдадзеных у Рызе ў 1920 годзе. Што да даты выпуску й месца друку гэтых найпершых марак, дык тут паўстаюць разыходжаньні.

На думку брытанскага даследніка Гая Пікарды, пастанова аб іхным выданні магла быць прынята ў Менску 19—21 лютага 1918 г., калі быў створаны першы Народны Сакратарыят (уряд) Беларусі на чале з Язэпам Варонкам. З усіх сямёх урадаў БНР пэрыяду 1918—1925 гадоў толькі ў першым быў міністар пошты й тэлеграфу А. Карач.

Што да аўтараў рысункаў, дык рысункі скарынаўскае маркі мог быць узяты з паштоўкі 1917 году, калі адзначаліся 400-я ўгодкі ад выхаду Скарынавага перакладу Бібліі. Тады ў ведамай друкарні М. Кухты ў Вільні выйшла паштоўка з партрэтам Скарыны, выдадзеная Беларускай Выдавецкай Таварыствам. У Вільні было даволі мастакоў і крыніцаў беларускае гісторыі, каб замовіць там зь Менску пасьля сакавіка 1918 году, калі фронт пайшоў далёка на ўсход, і Беларускае маркі.

На Вільню, як месца вы-

даньня марак, паказвае таксама й марка з аратам. Аўтарам рысунку яе мог быць адзін з найбольш таленавітых мастакоў — Фэрдынанд Рушчыц (1870—1936), які паходзіў з Багданова на Валожыншчыне з каталіцкае сям'і і ўважаў сябе за «тутэйшага».

Рушчыц у сваёй творчасці шмат увагі прысьвячаў тэмам зямлі і вясковага быту. Імя Рушчыца фігуруе ў каталёгах сьвету, як рысавальнік паштовых марак. Нарысаваная ім марка для эфэмэрнай дзяржавы «Сярэдняй Літвы» (1922 г.), арганізаване польскім генэралам Жэлігоўскім, вельмі нагадвае БНР-ўскую марку з аратам 1918 году. Дарэчы, вельмі падобны матыў аратага бачым на першым календары «Нашае Нівы» (1910 г.).

Да найбольш прафэсійна выданых марак БНР належыць сэрыя марак, часамі падаваная ў каталёгах Гібанса (S. Gibbons) і інш., з выяваю сялянскае пары і надпісам «Асобны Атрад». Сэрыя гэтых марак выйшла ў гэтых дэнаміналах (5 к., 10 к., 15 к., 50 к. і 1 руб.), адпаведна зялёная, чырвоная, фіялетавая, блакітная і бурная. Рысункі гэтых марак — работа ведамага латыскага графэра Р. Сарынша (да рэвалюцыі ведамага як Зарын), які рысваў шмат якіх царскіх юбілейных выпускі, а пасьля — латыскія дый савецкія.

Маркі «Асобнага Атраду» выйшлі стараньнямі палкоўніка Кастуся Езавітава (1893—1946), які ўзначальваў ваенную дыпламатычную місію БНР у Латвіі й Эстоніі. Маркі былі прызначаныя для ўжытку галоўнае войска БНР, асабліва ў раёне разьмяшчэньня Беларускага батальёну ў Дзьвінне ў усходняй Латвіі (студзень—ліпень 1920 г.).

[«Беларусь, Нью-Йорк»]

Незвычайная калекцыя сабрана гамяльчанінам Віктарам Струмпам: цікавыя фігуркі, маскі, выразаныя з мыла. Усяго іх больш за 50. Прычым аўтар усіх работ — сам Віктар Струмпа. Калісьці, пасля заканчэньня Гомельскага вучылішча, ён займаўся разьбой па дрэву, потым захапіўся вырабам гіпсавых пано. Цяпер жа ў вольную хвіліну, як гаворыць сам Віктар, для душы папаўняе сваю калекцыю фігурак з мыла. Цікава толькі, як яму ўдаецца даставаць такі дэфіцытны матэрыял для сваіх вырабаў!

НА ЗДЫМКАХ: Віктар СТРУМПА і яго работы.

Фота С. ХАЛАДЗІЛІНА.

СПОРТ

ШАХМАТЫ. Мінчанін Барыс Гельфанд і чэмпіён свету Гары Каспараў падзялілі другое-трэцяе месцы на міжнародным турніры ў Італіі. Пераможцам тут стаў індыйскі грэсмайстар Вісванатхан Ананд.

БАРАЦЬБА Вольная. На міжнародным турніры на прызы двухра-

зовага алімпійскага чэмпіёна Івана Ярыгіна ў Краснаярску першае месца заняў гамяльчанін Вугар Аруджаў у вагавой катэгорыі да 48 кілаграмаў. Сярэбраным прызёрам стаў яго зямляк Ігар Козыр.

ФУТБОЛ. Дынамаўцы Мінска пачалі падрыхтоўку да адкрытага чэмпіянату Садружнасці Незалеж-

ных Дзяржаў. У таварыскай сустрэчы ў Францыі яны нанеслі паражэньне клубу «Ліён» — 3:0.

КАНЬКІ. Ігар Жалязоўскі з Рэспублікі Беларусь займае другое месца ў розыгрышы Кубка свету. Яго апярэджвае пакуль толькі японскі канькабежац Ташыюкі Кураіва.

З ЖЫЦЦЯ ЧЭМПІЁНАЎ

Год назад закончыла спартыўную кар'еру алімпійская чэмпіёнка і чэмпіёнка свету па спартыўнай гімнастыцы Святлана Баітава. Сёння пад яе кіраўніцтвам азы гэтага віду спорту спадчына 5—6-гадовае дзяўчынка, якая трэніруецца ў магілёўскай ДЮСШ алімпійскага рэзерву № 6. Святлана ўжо неаднаразова атрымлівала прапановы працаваць за мяжой. Але пакуль алімпійская чэмпіёнка аддае сілы і раскрывае сакрэты майстэрства сваім юным зямлячкам, якія магчыма гэтак жа, як і яна, змогуць пакарыць вяршыні спартыўнага Алімпіа.

НА ЗДЫМКУ: Святлана БАІТАВА-КАЗЮКОВА ў новай ролі трэнера па спартыўнай гімнастыцы.

Фота С. ЖАЛУДОВІЧА.

З НАРОДНЫХ ПЕСЕНЬ

ЦЕРАЗ РЭЧАНЬКУ

Цераз рэчаньку, цераз быструю
Гібка кладачка ляжыць. [2]
Па той кладачцы, па той гібканькай
Меладзі Іванька йдзець. [2]
А ён Манечку, сваю душачку,
Ён за рэчаньку вядзець. [2]
— Ай ты, кладачка, ай ты, гібка,
Ты не гніса пада мной. [2]
Ай ты, Манечка, мая душанька,
Ты не гневайся са мной. [2]
Пі ты мёд, віно і гарэлачку,
І не будзь ты п'яненкай. [2]
Радзі сем сыноў і дачушачку
І не будзь ты старанькай. [2]
— Вып'ю чарачку-пазлачоначку
І не буду п'яненкай. [2]
Раджу сем сыноў і дачушачку
І не буду старанькай. [2]

ПРЫЙШЛІ ДА ЗГОДЫ

Цяпер ужо мы можам уздыхнуць з палёгкай: спартсмены былога Саюза прымуць удзел аб'яднанымі камандамі і на зімовых Алімпійскіх гульнях у Альбервілі, і на летніх — у Барселоне. Гэта стала вядома пасля сустрэчы кіраўнікоў спартыўных ведамстваў СНД у Раўбічах, што пад Мінскам.

Удзельнікі сустрэчы дамовіліся стварыць міждзяржаўны Спартыўны савет дзяржаў для каардынацыі падрыхтоўкі наамад на Гульні. Гэты орган будзе распараджацца аб'яднанымі сродкамі, якія знаходзяцца на рахунках ліквідаванага Дзяржкамспорту СССР.

У другой прынятай рэзалюцыі кіраўнікі ведамстваў рэкамендавалі федэра-

цыям па відах спорту ўтварыць саветы прэзідэнтаў (старшынь) федэрацыі дзяржаў — членаў СНД. Яны атрымаюць права прадстаўляць на міжнароднай арэне каманды, якія будуць удзельнічаць ва ўсіх афіцыйных спаборніцтвах 1992 года. У тым ліку — Алімпіядах.

Яшчэ адна прыемная навіна. Зборныя каманды па футболе былога СССР і Югаславіі заваявалі права выступіць у фінале пер-

шыства Еўропы. Пасля вядомых палітычных падзей у гэтых краінах пытанне выступлення каманд было пад сумненнем. І вось днямі Міжнародная федэрацыя футбола афіцыйна дала згоду на ўдзел спартсменаў СНД і Югаславіі ў фінале кантынента. Тут немалая заслуга спартыўных федэрацый былых рэспублік. Яны змаглі ў гэты нялёгкі час праявіць салідарнасць і аб'яднацца ў адзіныя каманды, да вялікай радасці шматмільённай аўдыторыі аматараў спорту.

РЕДАКЦЫЙНАЯ КАЛЕГІЯ

НАШ АДРАС:

220600, МІНСК, ПРАСПЕКТ Ф. СКАРЫНЫ, 44.
ТЭЛЕФОНЫ: 33-01-97, 33-02-80, 33-03-15, 33-16-56, 33-07-82.

ЗАСНАВАЛЬНІК: Беларускае таварыства па сувязях з суайчыннікамі за рубяжом [таварыства «Радзіма»].

Пазіцыя рэдакцыі і аўтараў, матэрыялы якіх друкуюцца на старонках «Голасу Радзімы», не заўсёды супадаюць.

Газета адрэдавана ў друкарні «Беларускі Дом друку»
Індэкс 63854. Заказ № 107.